

© Дзевульська І.В.

УДК: 611.814.3:611-018]:616-001.17-092.4-08

Дзевульська І.В.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця (бул. Т. Шевченка, 13, м. Київ, Україна, 01601)

ГІСТОЛОГІЧНА БУДОВА НАДНИРКОВИХ ЗАЛОЗ ЧЕРЕЗ 1, 3, 7, 14, 21 І 30 ДІБ У ЩУРІВ, ЯКИМ ПРОТЯГОМ ПЕРШИХ СЕМИ ДІБ ВВОДИЛИ РОЗЧИН ЛАКТОПРОТЕЇНУ З СОРБІТОЛОМ

Резюме. При мікроскопічному дослідженні встановлено, що протягом місяця загальний план будови надниркових залоз у щурів, які перші сім діб отримували розчин Лактопротеїну з сорбітолом у дозі 10 мл на кг, подібний до такого у тварин контрольної групи, яким перші сім діб вводили 0,9% розчин NaCl в аналогічній дозі. Однак при введенні Лактопротеїну з сорбітолом відмічалось повнокрів'я посткапілярних венул; крайове стояння і підвищена адгезія лейкоцитів до ендотеліоцитів та діapedез лейкоцитів через стінки посткапілярних венул, а в прошарках пухкої сполучної тканини в периваскулярних просторах - збільшена чисельність лімфоцитів та макрофагоцитів.

Ключові слова: морфологія, наднирникові залози, щури, Лактопротеїн з сорбітолом, 0,9% розчин NaCl.

Вступ

Оцінка значення стану наднирників в патології людини надзвичайно важлива в теоретичній та практичній медицині. Наднирники являють собою не лише проміжну ланку в еферентних шляхах нервової регуляції, але і є периферичним ендокринним ефектором, що забезпечує збалансованість обмінних і регенераторних процесів [Артішевський, 1977; Bornstein, Bornstein, Scherbaum, 1997]. Ряд досліджень присвячено вивченню будови зазначеного органу під час або після впливу на організм різноманітних лікарських речовин, покликаних підтримувати і активувати компенсаторно-приспосувальні реакції, створювати сприятливі умови для здійснення репаративних процесів в патологічно змінених органах [Царенко, 1986; Богданова, Гордиенко, Бескровний, 1989; Сарыева, 2006]. Проте в літературі практично відсутні відомості про вплив на морфогенез наднирників кровозамінників та перфузійних розчинів комплексної дії, які застосовуються для зменшення інтоксикації, корекції кислотно-лужного стану та гіпопротеїнемії, поліпшення мікроциркуляції та гемодинаміки [Молчанов, Гольдина, Горбачевський, 2003; Bornstein, Bornstein, Scherbaum, 1997].

Мета роботи - вивчити морфологічний стан надниркових залоз на тканинному і клітинному рівнях структурної організації у щурів протягом місяця при застосуванні перші сім діб експерименту 0,9 % розчину NaCl і Лактопротеїну з сорбітолом.

Матеріали та методи

У рамках наукового співробітництва між ДУ "Інститут патології крові та трансфузійної медицини АМН України" (м. Львів) і Вінницьким національним медичним університетом імені М.І. Пирогова та між Національним медичним університетом імені О.О. Богомольця і Вінницьким національним медичним університетом імені М.І. Пирогова, експериментальні дослідження дії інфузійних препаратів 0,9 % розчину NaCl і референс-препарату Лактопротеїну з сорбітолом були виконані на 90 білих щурах-самцях масою 160-180 г, отриманих із віварію Інституту фармакології та токсикології АМН

України. Щури утримувались в умовах віварію Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова на стандартному водно-харчовому раціоні, при вільному доступі до води та їжі у вигляді збалансованого комбікорму за встановленими нормами. Температура в приміщенні, де утримувались тварини, підтримували на рівні 24-25 °С.

Утримання та маніпуляції з тваринами проводили у відповідності до "Загальних етичних принципів експериментів на тваринах", ухвалених Першим національним конгресом з біоетики (Київ, 2001), також керувалися рекомендаціями "Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей" (Страсбург, 1985) і положеннями "Правил доклінічної оцінки безпеки фармакологічних засобів (GLP)". Під час роботи з лабораторними тваринами дотримувались: правил гуманного відношення до експериментальних тварин та затвержені комітетом з біоетики Вінницького національного медичного університету (протокол № 1 від 14.01.2010 р.); Міжнародних вимог про гуманне поводження з тваринами, дотримуючись правил "Європейської конвенції захисту хребетних тварин, яких використовують з експериментальною та іншою науковою метою" (1984); методичних рекомендацій ДФЦ МОЗ України про "Доклінічні дослідження лікарських засобів" [Стефанов, 2001].

Тварини були розподілені на 2 групи: група № 1 - щури, яким проводили внутрішньовенну інфузію протягом 5-6-ти хв. у дозі 10 мл/кг у нижню порожнисту вену 0,9% розчину NaCl; група № 2 - щури, яким проводили внутрішньовенну інфузію протягом 5-6-ти хв. у дозі 10 мл/кг Лактопротеїну з сорбітолом. Лактопротеїн з сорбітолом - білково-сольовий препарат, який містить в якості колоїдної основи донорський альбумін - 5%, а також багатоатомний спирт сорбітол - 6%, натрію лактат 2,1%, натрію хлорид - 0,8%, кальцію хлорид - 0,01%, калію хлорид - 0,0075%, натрію гідрокарбонат - 0,01%. Іонний склад препарату: Na⁺ - 343,5 ммоль/л,

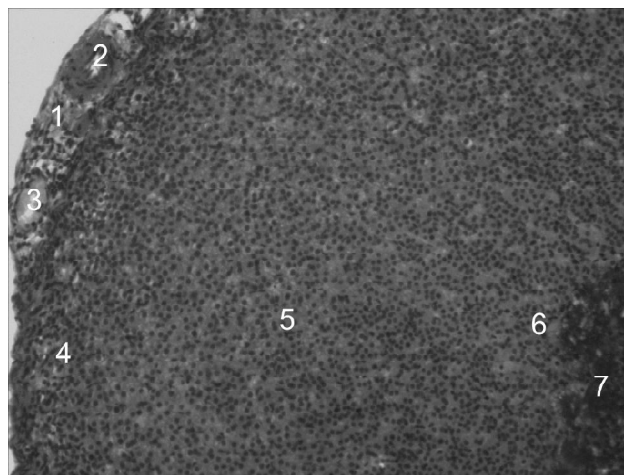
K^+ - 1,0 ммоль/л, Ca^{++} - 0,9 ммоль/л, Cl^- - 139,7 ммоль/л, HCO_3^- - 1,2 ммоль/л, $CH_3CH(OH)COO^-$ - 187,4 ммоль/л. Осмолярність препарату - 1020 мосмоль/л. Препарат показаний до застосування як засіб корекції кислотно-основного стану й гіпопротеїнемії, покращення мікроциркуляції, зменшення інтоксикації, покращення гемодинаміки при травматичному, операційному, гемолітичному та опіковому шоку, при опіковій хворобі; в післяопераційному періоді після порожнинних операцій; при гіпопротеїнемії різноманітного походження, хронічних гепатитах, при різних інфекційних захворюваннях [Молчанов и др., 2003].

Інфузію розчинів проводили у нижню порожнисту вену після її катетеризації в асептичних умовах через стегнову вену. Катетер підшивали під шкіру, його просвіт по всій довжині заповнювали титрованим розчином гепарину (0,1мл гепарину на 10 мл 0,9% розчину NaCl) після кожного ведення речовин. Інфузії виконували раз на добу на протязі перших 7 діб. Бриття тварин, катетеризацію магістральних судин та декапітацію тварин здійснювали в умовах прополового наркозу 60 мг/кг в/в.

Вилучення матеріалу для гістологічного дослідження проводили на 1-шу, 3-тю, 7-му, 14-ту, 21-у та 30-ту добу експерименту. Наднирникові залози фіксували в 10 % розчині нейтрального формаліну. Після фіксації матеріал промивали, зневоднювали в серії спиртів зростаючої концентрації, проводили через хлороформ та заливали в парапласт [Волкова, Елецкий, 1982]. Зрізи тканини товщиною 7-8 мкм готували на ротаційному мікротомі, розміщували на склі, фарбували гематоксилін-еозином та заливали в канадський бальзам. Гістологічне дослідження наднирникових залоз здійснювали на мікроскопі Olympus BX51 при збільшеннях: $\times 4$, $\times 10$, $\times 20$, $\times 40$, $\times 100$.

Результати. Обговорення

При мікроскопічному дослідженні встановлено, що у щурів контрольної групи, яким протягом перших семи діб проводили інфузію 0,9% розчину NaCl у дозі 10 мл на кг гістологічна картина надниркових залоз до 30 доби експерименту була незмінною та мала притаманну їм структуру (рис. 1), описану в дослідженнях інших авторів [Артішевський, 1977; Харина, 1979; Пшукова, Урусбамбетов, 2007]. Розташовані в сполучнотканинній капсулі судини кровоносного мікроциркуляторного русла були помірно повнокровними. В кірковій речовині надниркових залоз щурів добре ідентифікуються клубочкова, пучкова та сітчаста зони. Між капсулою та клубочковою зоною розташовані прошарки малодиферінційованих клітин. У клубочковій зоні ендокриноцити мали циліндричну форму та утворювали сферичні структури. На межі між клубочковою та пучковою зонами розташована проміжна зона, яка також містить малодиферінційовані клітини. В пучковій зоні ендокриноцити мали полігональну форму. В розташованій

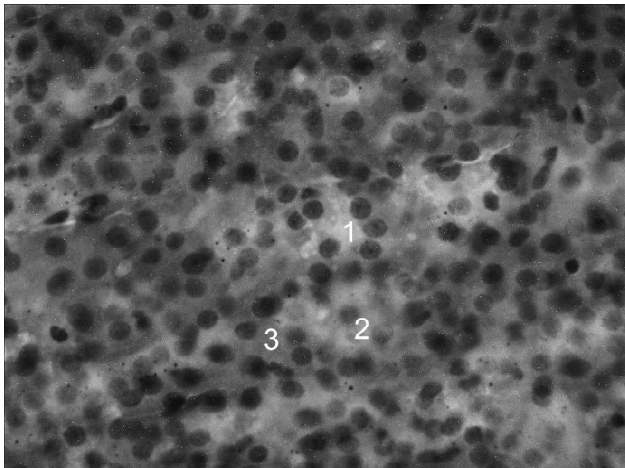

Рис. 1. Фрагмент кіркової та мозкової речовини надниркових залоз через 14 діб у щурів, яким протягом семи діб проводили інфузію 0,9% розчину NaCl у дозі 10 мл на кг. Забарвлення гематоксилін еозин. Об'єктив $\times 4$. Окуляр $\times 10$.
Примітки: 1 - капсула надниркової залози; 2 - артерії; 3 - вени; 4 - клубочкова зона кіркової речовини надниркових залоз; 5 - пучкова зона кіркової речовини надниркових залоз; 6 - сітчаста зона кіркової речовини надниркових залоз; 7 - мозкова речовина надниркових залоз.

на межі кіркової та мозкової речовини надниркових залоз сітчастій зоні клітини були кубічної та призматичної форми. Просвіти кровоносних капілярів розташованих в прошарках пухкої сполучної тканини кіркової речовини надниркових залоз були помірно повнокровними. В кірковій речовині надниркових залоз в вузьких прошарках пухкої сполучної тканини були розташовані чисельні кровоносні капіляри з широкими просвітами. Мозкова речовина відділена від кіркової речовини тонкими не суцільними прошарками пухкої сполучної тканини. Мозкова речовина утворена з епінефроцитів та нореінефроцитів, які мали великі розміри сферичну та овальну форму і були розташовані навколо кровоносних судин. Аналогічна гістологічна картина була визначена і іншими дослідниками [Колдышева, 2008; Белик, 2011; Bornstein et al., 1997].

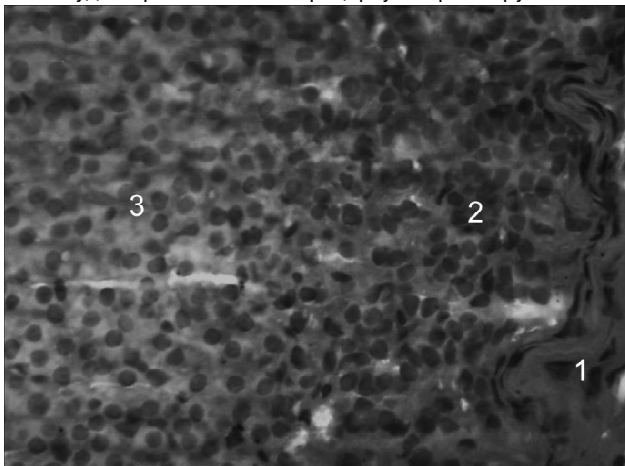
Мікроскопічне дослідження будови надниркових залоз у щурів, яким одну добу вводили розчин Лактоп-ротейну з сорбітолом у дозі 10 мл на кг показало, що загальний план будови кіркової речовини надниркових залоз подібний до такої у тварин контрольної групи, яким протягом однієї доби проводили інфузію 0,9% розчину NaCl в аналогічній дозі. Кровоносні судини розташовані в капсулі були помірно повнокровні. Ендокриноцити клубочкової пучкової та сітчастої зон кори надниркових залоз мали звичайну гістологічну будову. Однак місцями виявляли повнокров'я капілярів розташованих в клубочковій, пучковій та сітчастій зоні кіркової речовини надниркових залоз, а також крайове стояння лейкоцитів та адгезію до ендотеліоцитів в посткапілярних венулах.

У щурів, яким протягом трьох діб вводили розчин Лак-

Рис. 2. Фрагмент кіркової речовини надниркових залоз щурів, яким протягом трьох діб проводили інфузію розчину Лактопротеїну з сорбітолом у дозі 10 мл на кг три доби. Діапедез лейкоцитів через стінки пост капілярних вену та периваскулярна лейкоцитарна інфільтрація. Забарвлення гематоксилін-еозин. Об'єктив x40. Окуляр x10.

Примітки: 1 - пучкова зона кіркової речовини надниркових залоз; 2 - цитоплазма спонгіоцитів; 3 - розширені просвіти судин кровоносного мікроциркуляторного русла.

Рис. 3. Фрагмент кіркової речовини надниркових залоз через 14 діб у щурів, яким перші сім діб проводили інфузію розчину Лактопротеїну з сорбітолом у дозі 10 мл на кг. Повнокровні просвіти судин кровоносного мікроциркуляторного русла. Забарвлення гематоксилін-еозин. Об'єктив x40. Окуляр x10.

Примітки: 1 - капсула надниркової залози; 2 - клубочкова зона кіркової речовини надниркових залоз; 3 - пучкова зона кіркової речовини надниркових залоз.

топротеїну з сорбітолом загальний план будови кіркової речовини подібний до такої у тварин контрольної групи. Місцями спостерігали повнокров'я кровоносних капілярів розташованих в клубочковій, пучковій та сітчастій зонах кіркової, а також в синусоїдних капілярах мозкової речовини надниркових залоз. Як і в попередньому терміні спостереження виявляли крайове стояння, підвищену адгезію до ендотеліоцитів та діапедез лейкоцитів через стінки в посткапілярних вену-

лах (рис. 2). Ендокриноцити клубочкової пучкової та сітчастої зон кори надниркових залоз мали звичайну гістологічну будову, однак на відміну від щурів, яким протягом трьох діб вводили 0,9% розчин NaCl, в прошарках пухкої сполучної тканини навколо венул була збільшена чисельність лімфоцитів.

Через 7, 14, 21 та 30 діб у щурів, яким перші сім діб вводили розчин Лактопротеїну з сорбітолом гістологічна структура надниркових залоз була подібною до такої у щурів контрольної групи, яким вводили 0,9% розчин NaCl в аналогічній дозі в той же термін спостереження, однак виявляли зміни в структурі строми та паренхіми які проявлялись повнокров'ям судин кровоносного мікроциркуляторного русла в клубочковій, пучковій та сітчастій зонах кіркової речовини надниркових залоз (рис. 3), а також в синусоїдних капілярах мозкової речовини надниркових залоз. Також виявляли крайове стояння та підвищену адгезію лейкоцитів до ендотеліоцитів в посткапілярних венулах, а в периваскулярній сполучній тканині кіркової та мозкової речовини надниркових залоз була збільшена чисельність макрофагоцитів та лімфоцитів.

Таким чином, встановлено, що у тварин без опіку шкіри, яким вводився розчин Лактопротеїну з сорбітолом на другому-четвертому тижнях спостереження відмічалось: утримання рідини в кров'яному руслі (повнокров'я судин) з послідуємим посиленням оксигенації тканини, що активізує обмін речовин в клітинах, сприяє появі активних форм кисню, які стають факторами захисту організму від інфекційних патогенних агентів; підвищення адгезивних властивостей лейкоцитів, покращення їх здатності до еміграції, накопичення у вогнищі запалення і фагоцитозу, що попереджує розвиток інфекцій та очищає зону запалення від інфекційних збудників; посилення таксису (направлений рух лейкоцитів до зони ураження) з наступним крайовим стоянням нейтрофілів і формуванням захисного бар'єру, який відмежовує зону ушкодження від здорової тканини і перешкоджає поширенню інфекції і токсичних факторів; збільшення кількості макрофагоцитів, що призводить до синтезу і секреції біологічно активних сполук, які здійснюють захисний і системний ефекти; накопичення лімфоцитів, що забезпечує розвиток імунної відповіді, алергічних реакцій, процесів проліферації і репарації.

Отримані особливості підводять нас до необхідності вивчення морфо-функціональних змін надниркових залоз при введенні розчину Лактопротеїну з сорбітолом при патологічних станах.

Висновки та перспективи подальших розробок

1. Встановлено, що протягом місяця гістологічна картина надниркових залоз щурів, які перші сім діб отримували розчин Лактопротеїну з сорбітолом у дозі 10 мл на кг, в аналогічні терміни спостереження под-

ібна до такої у тварин яким перші сім діб вводили 0,9% розчин NaCl у дозі 10 мл на кг.

2. На відміну від контрольної групи відмічається: повнокрів'я посткапілярних венул; крайове стояння і підвищена адгезія лейкоцитів до ендотеліоцитів та діapedез лейкоцитів через стінки посткапілярних венул;

в прошарках пухкої сполучної тканини в периваскулярних просторах збільшена чисельність лімфоцитів та макрофагоцитів.

У подальших дослідженнях планується вивчити корегуючий вплив даних розчинів на структуру надниркових залоз після опіку шкіри.

Список літератури

- Артішевський А. А. Надниркові залози (будова, функція, розвиток) / Артішевський А. А. - Мінськ: Білорусь, 1977. - 126 с.
- Белик И. А. Гистологическое строение надпочечных желез интактных половозрелых крыс / И. А. Белик // Український медичний альманах. - 2011. - Т. 14, № 1. - С. 28-30.
- Богданова Т. И. Ультраструктура надпочечных желез крыс при стрессе после предварительного применения биостимулятора биомоса / Т. И. Богданова, В. М. Гордиенко, А. М. Бескровный // Цитология и генетика. - 1989. - Т. 23, № 1. - С. 3-6.
- Волкова О. В. Основы гистологии и гистологической техники: учебник / О. В. Волкова, Ю. К. Елецкий. - М.: Медицина, 1982. - 304 с.
- Колдышева Е. В. Морфологическая характеристика коры надпочечников крыс OXYS в онтогенезе / Е. В. Колдышева // Бюллетень СО РАМН. - 2008. - №6. - С. 131-138.
- Молчанов И. В. Растворы гилроксизилированного крахмала - современные и эффективные плазмозамещающие средства инфузионной терапии: монографический обзор / И. В. Молчанов, О. А. Гольдина, Ю. В. Горбачевский. - М., 2003. - 120 с.
- Пшукова А. А. Строение стромы надпочечника в норме и патологии // Достижения медицинской науки практическому здравоохранению / А. А. Пшукова, А. Х. Урусамбетов. - Нальчик, 2007. - С. 108-109.
- Сарыева О. П. Морфология тимуса, селезенки, надпочечников и особенности физического развития крыс под влиянием гуминовых соединений: дис. ... кандидата медицинских наук / Сарыева О. П. - Москва, 2006. - 145 с.
- Стефанов О. В. Доклінічні дослідження лікарських засобів: метод. рекомендації; під ред. О. В. Стефанов. - Київ: Авіцена, 2001. - 528 с.
- Харина В. В. Гистофизиология клеток коры надпочечников животных в раннем постнатальном онтогенезе в норме и при гипоксии: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. биол. наук / В. В. Харина. - Ленинград, 1979. - 19 с.
- Царенко А. В. Морфофункциональная характеристика мозгового вещества надпочечников при тяжелой ожоговой травме и применении антиоксидантов: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. мед. наук / А. В. Царенко. - К., 1986. - 17 с.
- Bornstein S. R. Morphological and functional studies of the paracrine interaction between cortex and medulla in adrenal gland / S. R. Bornstein, M. C. Bornstein, W. A. Scherbaum // Microscopy research and technique. - 1997. - Vol. 36. - P. 520-533.

Дзевульская И. В.

ГИСТОЛОГИЧЕСКОЕ СТРОЕНИЕ НАДПОЧЕЧНИКОВ ЧЕРЕЗ 1, 3, 7, 14, 21 И 30 ДНЕЙ У КРЫС, КОТОРЫМ НА ПРОТЯЖЕНИИ ПЕРВЫХ СЕМИ ДНЕЙ ВВОДИЛИ РАСТВОР ЛАКТОПРОТЕИНА С СОРБИТОЛОМ

Резюме. При микроскопическом исследовании установлено, что на протяжении месяца общий план строения надпочечников у крыс получавших первые семь дней раствор Лактопротеина с сорбитолом в дозе 10 мл на кг, однотипный с животными контрольной группы получавших первые семь дней 0,9% раствор NaCl в аналогичной дозе. Однако при введении Лактопротеина с сорбитолом отмечалось полнокровие посткапиллярных венул; краевое стояние и повышенная адгезия лейкоцитов к эндотелиоцитам и диapedез лейкоцитов через стенки посткапиллярных венул, а в прослойках соединительной ткани в периваскулярных пространствах - увеличенная численность лимфоцитов и макрофагоцитів.

Ключевые слова: морфология, надпочечники, крысы, Лактопротеин с сорбитолом, 0,9% раствор NaCl.

Dzevulska I. V.

HISTOLOGICAL STRUCTURE OF THE ADRENAL GLANDS AFTER 1, 3, 7, 14, 21 AND 30 DAYS IN RATS, WHICH DURING THE FIRST SEVEN DAYS INJECTED SOLUTION OF LACTOPROTEINUM WITH SORBITOL

Summary. At microscopic research found that during the month the general plan of structure of the adrenal glands in rats that received the first seven days Lactoproteinum with sorbitol solution at a dose of 10 ml per kg, similar to that in the control group of animals which were injected the first seven days 0.9% solution NaCl in the same dose. However, with the injection of sorbitol with Lactoproteinum were noted plethora of postcapillary venules; standing boundary and increased adhesion of leukocytes to endothelial cells and leukocyte diapedesis through the walls of postcapillary venules, and in layers of loose connective tissue in perivascular spaces - increased number of lymphocytes and macrophages.

Key words: morphology, adrenal gland, rats, Lactoproteinum with sorbitol, 0.9% solution of NaCl.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2014 р.

Дзевульська Ірина Вікторівна - к.мед.н., доц., доцент кафедри анатомії людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця; +38 097 423-26-25